

Eigen gelijk eerst

over politiek, moraal en heilige huisjes

 inschrijven voor de cursus

Cursusnummer: x21N-1G04

Vakgebied: Filosofie

Locatie: Groningen

Dag: Maandag

Inschrijven voor:
24 Sep 2021

Tijd: 10.45-12.45 uur

Cursusdata: 27 september t/m 6 december, 18 oktober vervalt

Prijs: € 232

Aantal colleges: 10

Werkvorm: Hoorcollege met ruimte voor vragen en discussie

Cursusmateriaal:

Syllabus, te downloaden op <https://zoionpolitikon.wordpress.com/>
Aanbevolen literatuur: Jonathan Haidt: 'Het rechtvaardigheidsgevoel: waarom wij niet allemaal hetzelfde denken over politiek en moraal'. (zelf aanschaffen)

EIGEN GELIJK EERST

In onze moderne westerse samenleving staat het individu centraal: mensen worden verondersteld autonome individuen, geëmancipeerde burgers en bewuste consumenten te zijn. Toch lijkt er de afgelopen jaren sprake van een kentering: het publieke debat wordt steeds meer beheerst door identiteitspolitiek, waarbij er aanspraak wordt gemaakt op de waarden (en waarheden) van een bepaald collectief. Heeft het humanisme z'n langste tijd gehad, en keren we terug naar een pre-moderne vorm van collectivisme, gebaseerd op groepsidentiteit en sectarisme?

Het menselijk samenleven wordt gedreven door een hang naar conformatie alsook naar de behoefte zich te onderscheiden t.o.v. andere groepen. Elke groep, (sub)-cultuur of samenleving lijkt daarbij gecentreerd rondom een aantal 'heiligdommen': geloofsovertuigingen, personen, historische gebeurtenissen, plaatsen, etc. Het behoren tot een groep vereist het erkennen van deze heiligdommen, en vaak het afwijzen (of, in situaties van conflict, zelfs beschimpen of vernietigen) van de heiligdommen van andere groepen. Het lijkt erop dat begin 21e eeuw de hang naar verbondenheid leidt tot een vorm van politiek gebaseerd op identiteit: identiteitspolitiek. Dit betekent tevens dat er steeds minder sprake lijkt van een gedeelde werkelijkheid; dat alles een kwestie van perspectief wordt, waardoor het spreken in termen van 'waarheid' en 'feiten' niet veel meer is dan een preek voor eigen parochie. Is dit een zorgelijke ontwikkeling, of is het slechts een volgende fase in het proces van emancipatie en democratisering? In hoeverre leidt de huidige polarisatie tot een aantasting van de fundamenten van de samenleving, dan wel tot een meer inclusieve samenleving?

EDWARD VAN DER TUUK

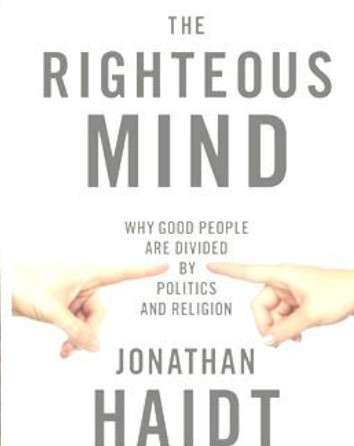

Drs. Edward van der Tuuk studeerde sociale filosofie, wetenschap & samenleving, en ethiek aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Jonathan Haidt: *The righteous mind* (2012)

DEEL III moraliteit verbindt & verblindt

metafoor: *we zijn 90% chimpansee en 10% bij*

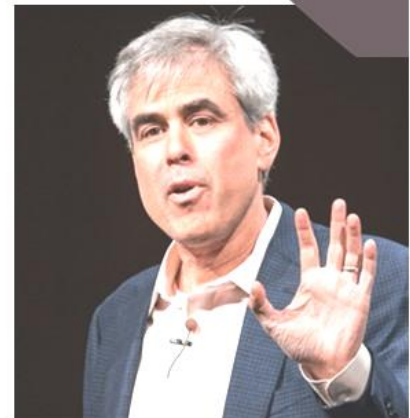
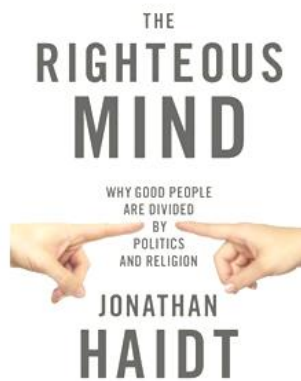

Jonathan Haidt: *The righteous mind* (2012)

DEEL III hoofdstuk 9

waarom zijn we zo groepsgericht?

waarom zijn we zo 'groupish'?

---

samenvatting p.38

- mensen laten zich leiden door (morele) intuïties
  - we legitimeren ons gedrag door te verwijzen naar rationale motivaties of ethische principes
- daarbij gaat het er vooral om de ander te overtuigen van onze deugzaamheid (zoals Glaucon zei)

we zijn zo goed in *virtue signalling* dat we zelfs onszelf overtuigen dat we deugen

onze morele psychologie is een vorm van eigen-belang, te verklaren vanuit de evolutie-theorie darwiniaanse *natuurlijke selectie* werkt op het niveau van genetische / erfelijke eigenschappen een genetische eigenschap als *strategisch altruïsme* kan bijdragen aan de fitness van de groep dit *biologisch altruïsme* moet onderscheiden worden van universeel / *ethisch altruïsme* *biologisch altruïsme* is *verwanten-selectie*, *wederkerig altruïsme* en *reputatie-management* dit beeld (geschetst door de evolutionaire ethiek) is niet onjuist, maar onvolledig

waarom zijn we zo 'groupish'?

samenvatting p.38

mensen zijn niet slechts zelfzuchtig, maar vaak ook 'groupish', waarbij de groep centraal staat mensen kunnen hun individuele identiteit laten oplossen in een (artificiële) groepsidentiteit mensen zijn *team-spelers*, die hun identiteit deels ontlenen aan iets dat 'groter' is dan henzelf bijv: het dorp, de club, de partij, de geloofsgemeenschap, de natie, het 'algemeen belang', etc moraliteit, politiek en religie kunnen niet begrepen worden zonder deze unieke eigenschap

waarom zijn we zo 'groupish'?

samenvatting p.38

groep-selectie werd in de jaren '70 verbannen uit het natuur-wetenschappelijk paradigma *altruïsme* werd ingepast in de theorieën van Hamilton, Williams, Wilson, Maynard Smith, etc van zelf-opoffering is geen sprake, aangezien de *fitness* van de *genen* wordt vergroot het gaat niet om individuele overleving, maar van de genetische eigenschappen die je deelt je opofferen voor de voortplantingskansen van de ander is dus ook t.b.v. 'jouw' genen

waarom zijn we zo 'groupish'?

samenvatting p.38

maar *homo sapiens* heeft de afgelopen 10.000 jaar iets nieuws ontwikkeld: cultuur
genetische verwantschap wordt hierbij ondergeschikt aan culturele verwantschap / identiteit
zo kan *homo sapiens* in groepen leven velen malen groter dan 150 leden (*Dunbar's number*)

waarom zijn we zo 'groupish'?

samenvatting p.38

in de concurrentie om bestaansmiddelen / territorium hebben grotere groepen een voordeel
zo werd het smeden van eendracht (d.m.v. religie & moraliteit) een evolutionaire factor
op groepsniveau bevoordeelt *natuurlijke* (of *culturelijke*) *selectie* groepen met *team-spelers*
individuen die slechts samenwerken uit eigen-belang zullen het afleggen tegen *teams*
en in een (h)echt *team* is het individu ondergeschikt aan het algemeen belang

groep-selectie is daarom een biologische realiteit, niet te reduceren tot *genetische selectie*

- binnen populaties concurreren individuen onderling, en genen met andere genen
- maar daarnaast concurreren artificiële / culturele populaties met andere

Charles Robert Darwin (1809-1882)

samenvatting p.39

1859: *On the Origin of Species by means of Natural Selection*

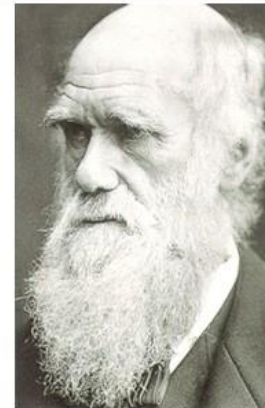
- evolutie is vertakking door variatie en natuurlijke selectie
- gevolg is het ontstaan van variaties, en vervolgens soorten
- variatie “experimenteert”, natuurlijke selectie “corrigeert”

1871: *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*

1872: *The expression of the emotions in man and animals*

Darwin zorgde voor een revolutie in wetenschap & maatschappij:

homo sapiens is een willekeurig evolutionair product, andere primaten zijn onze verwanten

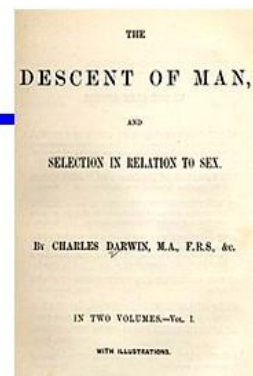

overwinnende stammen?

samenvatting p.39

“Wanneer twee stammen van oermensen, die in hetzelfde land leefden, met elkaar in concurrentie traden, en indien de ene stam een groter aantal moedige en trouwe leden telde, die altijd bereid waren om elkaar voor gevaar te waarschuwen, om elkaar te helpen en te verdedigen, dan zou die stam zonder twijfel het beste slagen en de andere overwinnen.

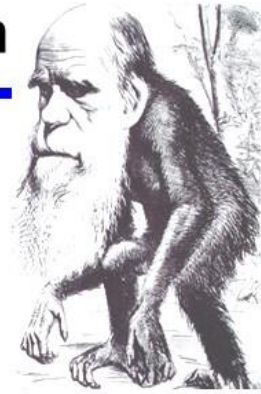
Men brenge zich voor de geest hoe allerbelangrijkst trouw en moed moeten zijn in de onophoudelijke oorlogen van wilden. Het voordeel dat gedisciplineerde soldaten hebben ten opzichte van ongedisciplineerde horden, is in hoofdzaak het gevolg van het vertrouwen dat iedere man heeft in zijn kameraden. [...] Zelfzuchtige en ruzieachtige mensen zijn niet saamhorig, en zonder saamhorigheid kan niets worden verwezenlijkt. Een stam die de bovengenoemde kwaliteiten in hoge mate bezat, zou zich uitbreiden en zegevieren over andere stammen; maar zal in de loop van de tijd, te oordelen naar de voorbije geschiedenis, op zijn beurt worden overwonnen door een andere en nog hoger begaafde stam. Op die manier zouden de sociale en morele kwaliteiten de neiging vertonen om langzaam vooruit te gaan en zich over de wereld te verspreiden.” - Darwin: De afstamming van de mens (1871)

groep-selectie & het *free-rider* probleem

---

stammen met veel sociale cohesie functioneren als organismen
deze winnen vaker van minder georganiseerde stammen
natuurlijke selectie werkt zo op stam-niveau, alsook genetisch
een argument tegen *groep-selectie* is het probleem van de *free rider*

“Echter, men kan zich afvragen hoe, binnen de grenzen van eenzelfde stam, een groot aantal leden voor het eerst begiftigd werd met deze sociale en morele kwaliteiten, en hoe het niveau van uitmuntendheid werd verhoogd. Het is uitermate twijfelachtig of de nakomelingen van de meer sympathieke en welwillende ouders, of van die welke het trouwst waren aan hun kameraden, in grotere aantallen zouden worden grootgebracht dan de kinderen van zelfzuchtige en verraderlijke ouders van dezelfde stam. Hij die bereid was zijn leven te offeren, zoals menig wilde is geweest, liever dan zijn kameraden te verraden, zou dikwijls geen nakomelingen nalaten om zijn edele aard te erven.” –

Darwin: *De afstamming van de mens* (1871)

groep-selectie & het *free-rider* probleem samenvatting p.39

---

die paradox leidde tot het idee van *multi-level selectie*: *natuurlijke selectie* op diverse niveau's
leven is een hiërarchie van levels: genen → chromosomen → cellen → organismen → groepen
er is competitie binnen én tussen deze niveau's; ook tussen het individuele en het collectieve

- geïntegreerde groepen coöperatieve individuen staan sterker dan egoïstische individuen
- maar binnen de groep is de *free rider* degene die profiteert van andermans inspanningen de lafaards zijn dan dus degenen die terugkeren naar huis en nageslacht produceren hoe kan *groep-selectie* evolueren als profiteurs grotere kans hebben zich voort te planten?

verwanten-selectie vs. *reciproom altruïsme*

---

bij bijen, mieren, termieten en naakte molratten wordt dit verklaard door *eusocialiteit*

bij mensen is deze opofferingsgezindheid niet genetisch, maar sociaal / cultureel:

- de mens heeft een gevoel voor wederkerigheid ontwikkeld
de 'asociale' hoeft niet te rekenen op hulp, sympathie, etc
- mensen zijn extreem gevoelig voor erkenning / beschaming
zonder goede reputatie geen vrienden, werk, partner, kinderen
- centrale morele principes worden als heilig beschouwd
religie is de culturele praktijk waarin de bekrachtiging van deze principes vorm krijgt

groep-selectie & morele intuïties

---

samenvatting p.40

in zo'n samenleving worden profiteurs of deserteurs gesanctioneerd / gemarginaliseerd
de deugdzame / held zal beloond worden met erkenning, en alle voordelen die daarbij horen
in tijden van onzekerheid / bedreiging worden bepaalde eigenschappen meer gewaardeerd:
plichtsbesef, loyaliteit, doorzettingsvermogen, moed, opofferingsgezindheid, etc

“Een zeer complex gevoel, dat zijn oorsprong heeft in de sociale instincten, dat in sterke mate geleid wordt door de goedkeuring van onze medemensen, dat bestuurd wordt door rede, eigenbelang, en in latere tijden door diepe religieuze gevoelens, dat bevestigd wordt door onderwijs en gewoonte, dit alles gecombineerd vormt uiteindelijk onze morele zin of ons geweten.” - Charles Darwin (1871)

groep-selectie vs. genetische selectie

samenvatting p.40

in de 20^e eeuw werd *groep-selectie* te pas en te onpas gebruikt om groepsgedrag te verklaren er ontstond beeld van altruïstische organismen die zichzelf opofferden voor de soort

in *Adaptation and Natural Selection* (1966) maakt George C. Williams hier korte metten mee

“only by a theory of between-group selection could we achieve a scientific explanation of group-related adaptations”

natuurlijke selectie werkt op genetisch niveau, en dus is *groep-selectie* een dwaalspoor een snelle kudde herten is niets anders dan een kudde snelle herten; tragen vallen ten prooi

sindsdien stellen biologen dat het in de evolutie gaat om competitie tussen eigenschappen eigenschappen zijn genetisch verankerd, en het niveau waar *natuurlijke selectie* op ingrijpt maar eigenschappen zijn altijd ‘gehuisvest’ in individuen, dus staan organismen centraal

neo-darwinisme & neo-liberalisme

samenvatting p.40

de opkomst van het *neo-darwinisme* zien we terug in wetenschap en politiek eind jaren '70 het *neo-liberalisme* van de *Chicago-school* (Friedman) beziet de mens als *homo economicus* de *survival of the fittest* leidt tot een harmonieus geheel, geregeerd door een *invisible hand* dit is het zelfregulerende effect van een markt waarin individuen egoïstisch handelen onderlinge afhankelijkheid zorgt op collectief niveau voor efficiëntie en welvaart

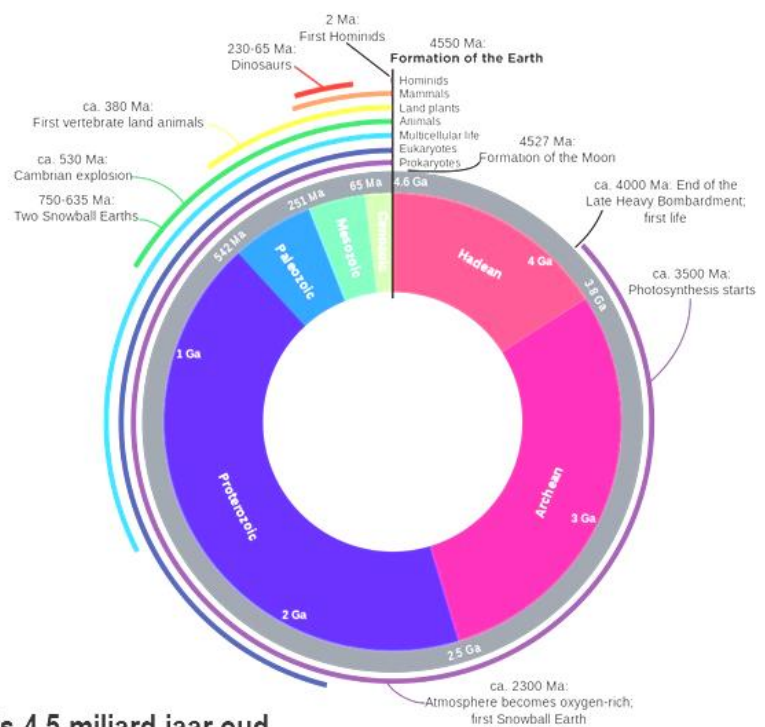

net zoals in een ecologisch systeem *natuurlijke selectie* zorgt voor ecologisch evenwicht alle vormen van altruïsme zijn te herleiden tot ego-centrische afwegingen / eigen-belang voorbeelden van ‘echt’ altruïsme worden verklaard door niet-adaptieve instinctieve reflexen humanistische moraal is geen adaptatie, maar een niet-functioneel neven-effect van evolutie *“Let us try to teach generosity and altruism because we are born selfish”* (Richard Dawkins)

rally round the flag

Haidt meent dat mensen (soms) net zo onzelfzuchtig kunnen handelen als bijen en mieren samenwerken in groepen, met onderlinge taakverdeling, vereist het spelen van een rol als individuen handelen als onderdeel van een groter geheel, ontstaat er een collectief als collectief, waarin leden samenwerken als organen, staat de groep sterker t.o.v. anderen concurrentie tussen groepen kan zo de eigenschap van coöperatie bij individuen bevorderen externe bedreigingen leiden tot meer saamhorigheid, loyaliteit en plichtsbesef voorbeelden: terroristische aanslagen, een dodelijk virus, natuur-rampen, het W.K. voetbal in de sociologie staat dit 'sluiten van de gelederen' bekend als het rally round the flag-effect

de aarde is 4,5 miljard jaar oud

stel de 2000 jaar van onze jaartelling voor als de dikte van 1 A4 tje

dan komt de leeftijd van de aarde overeen met 2.250.000 A4 tjes (80gr)

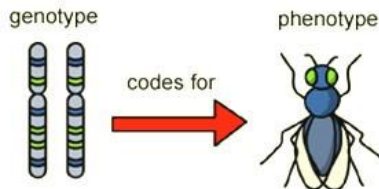
$2.250.000 \times 112 \mu\text{m (micron)} = 252.000 \text{ mm} = 252 \text{ mtr print-papier}$

genetica: genotype & fenotype

een organisme is product van *fenotypische* expressie van *genotype* + omgevingsfactoren

➤ *phene* = een abstract concept dat een eigenschap relateert aan (een) bepaald(e) gen(en)

➤ *gen* = afgeleid van *oorsprong* / afstamming ... *phene* is afgeleid van *verschijnsel*

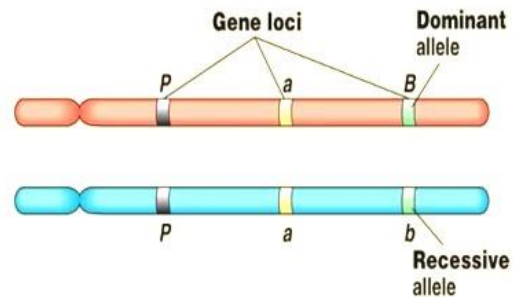
phenome = organisme | *genoom* = DNA

phene ↔ *gene* | *fenotype* ↔ *genotype* | *fenoom* ↔ *genoom*

• een gen correleert met stukjes DNA op een *locus*

➤ een gen codeert voor bijv. oogkleur of bloedgroep,

➤ een *allel* codeert voor blauw of bruin; voor A, B of 0

• *gen* is informatie, niet één individueel stukje DNA

• *polygenie*: als bij één fenotypisch kenmerk meerdere genen betrokken zijn

• *pleiotropie*: als één gen / allel betrokken is bij diverse fenotypische kenmerken

variatie en natuurlijke selectie

• in het proces van replicatie treden onvermijdelijk mutaties op, hetgeen leidt tot varianten

• varianten kunnen adaptief, disfunctioneel, of neutraal blijken (natuurlijke selectie oordeelt)

➤ een *potentieel nuttige* mutatie, die (door andere oorzaken) verdwijnt, heeft 'pech'

➤ als een mutatie generaties lang adaptief blijkt zal het evolutionair verschil maken

“*genen wiens fenotypische effecten leiden tot meer nakomelingen zullen prolifereren*”

• de *genen-poel* is de verzameling van alle *allelen* van een bepaald gen in een populatie

deze vormt het materiaal waarmee de populatie zich maximaal zal aanpassen

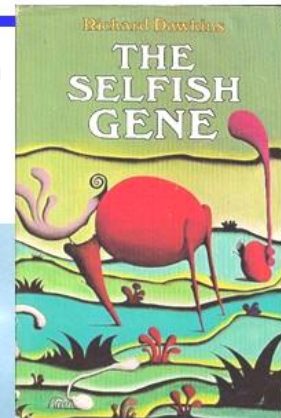
□ voorbeeld: de *peper&zout-vlinder* / *berken-spanner* (*biston betularia*)

Richard Dawkins: *The Selfish Gene* (1976)

de *gene-centered view of evolution* verklaart alle gedrag vanuit genen
unit of selection: het niveau waarop natuurlijke selectie werkt
verwanten-selectie: genen bevorderen hun reproductie via anderen

biologisch altruïsme: *eu-socialiteit* & ESS

- **Williams**: algemeen altruïstisch gedrag sterft door natuurlijke selectie snel uit voor de '*gene-centric view*' is altruïsme verklaarbaar vanuit perspectief van '*selfish genes*'
verwanten-altruïsme (kin-selection) is een *evolutionair stabiele strategie (ESS)*
- **Hamilton's rule**: altruïsme = ESS als: $C < R \times B$
  - **C** = kosten aan eigen fitness (tijd, energie)
  - **R** = de genetische verwantschap
  - **B** = voordeel aan fitness voor de ontvanger
- zo kan de evolutie van *eu-socialiteit* worden verklaard (mieren, bijen, wespen, molratten)
eusocialiteit / kin selection = bevoorrecht van genetisch verwanten in de populatie
individuen zijn onbaatzuchtig in de mate dat ze genen voor dat nepotisme delen
eusocialiteit is geen 'echt' altruïsme: het gaat om 'eigenbelang' van het erfelijk materiaal
- de '*unbeatable strategy*' of '*evolutionarily stable strategy*' (ESS) is spel-theoretisch
een *evolutionair stabiele strategie* is immuun voor concurrentie van andere strategieën
een ESS is een *evolutionair stabiel Nash equilibrium* (herhaald *prisoner's dilemma*)
het ESS bepaald de optimale balans tussen bijv. coöperatief en ego-centrisch-gedrag

neo-darwinisme & neo-liberalisme

samenvatting p.40

de opkomst van het *neo-darwinisme* zien we terug in wetenschap en politiek eind jaren '70 het *neo-liberalisme* van de *Chicago-school* (Friedman) beziet de mens als *homo economicus* de *survival of the fittest* leidt tot een harmonieus geheel, geregeerd door een *invisible hand* dit is het zelfregulerende effect van een markt waarin individuen egoïstisch handelen onderlinge afhankelijkheid zorgt op collectief niveau voor efficiëntie en welvaart

net zoals in een ecologisch systeem *natuurlijke selectie* zorgt voor ecologisch evenwicht alle vormen van altruïsme zijn te herleiden tot ego-centrische afwegingen / eigen-belang voorbeelden van 'echt' altruïsme worden verklaard door niet-adaptieve instinctieve reflexen humanistische moraal is geen adaptatie, maar een niet-functioneel neven-effect van evolutie "Let us try to teach generosity and altruism because we are born selfish" (Richard Dawkins)

rally round the flag

samenvatting p.41

Haidt meent dat mensen (soms) net zo onzelfzuchtig kunnen handelen als bijen en mieren samenwerken in groepen, met onderlinge taakverdeling, vereist het spelen van een rol als individuen handelen als onderdeel van een groter geheel, ontstaat er een collectief als collectief, waarin leden samenwerken als organen, staat de groep sterker t.o.v. anderen concurrentie tussen groepen kan zo de eigenschap van coöperatie bij individuen bevorderen externe bedreigingen leiden tot meer saamhorigheid, loyaliteit en plichtsbesef voorbeelden: terroristische aanslagen, een dodelijk virus, natuur-rampen, het W.K. voetbal in de sociologie staat dit 'sluiten van de gelederen' bekend als het *rally round the flag*-effect

bewijsstuk A: grote *transities* in de evolutie

p.41

- gedurende de 1^e miljard jaar van leven waren er alleen pro-karyotische cellen / bacteriën
- 2 miljard jaar geleden evolueerden er uit deze pro-karyotische cellen eu-karyotische cellen
- 1 miljard jaar geleden evolueerden er uit deze eu-karyotische cellen meercellige organismen
- vervolgens ontstonden er de miljarden soorten dieren, planten en schimmels

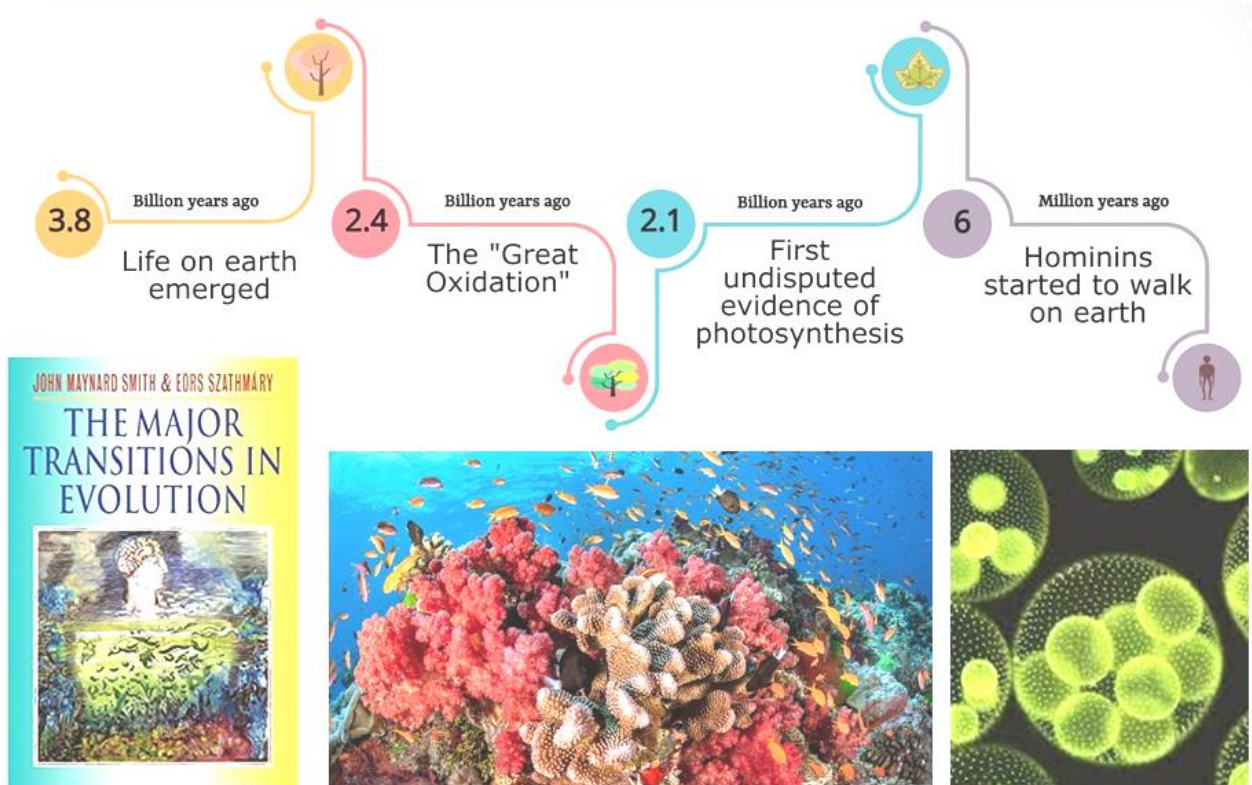
sinds het ontstaan van de aarde (4,5 bya) zijn er 8 grote *evolutionaire transities* geweest
hierbij gaat het om *multi-level selectie*, waarbij complexere levensvormen ontstaan

- kleinere eenheden gingen opereren in een 'regime' door taakverdeling
- het functioneren van het geheel op hoger niveau werd belangrijker

selectie op hoger level 'bevoordeelt' die organismen waarbij de delen het best samenwerken
aldus ontstaan *super-organismen*: levensvormen die zijn opgebouwd uit vele organ(ism)en
voorbeelden: kolonies van koralen, mieren, bijen, molratten, garnalen, kevers, bladluizen, etc
in zekere zin zijn alle meer-celligen *super-organismen*: samenwerkende cellen in één systeem

grote transities in de evolutie van leven op aarde

p.41

grote transitie in de evolutie van leven op aarde

p.41

4,5 Ga	ontstaan van de aarde
3,8 Ga	ontstaan van de eerste zelf-replicerende RNA moleculen
3,5 Ga	ontstaan van <i>prokaryoten</i> (<i>bacteria & archaea</i>)
2,4 Ga	<i>great oxygenation event</i> → massa-extinctie → ijstijd
1,7 Ga	multi-cellulaire organismen
555 Ma	<i>bilateria</i> (dieren met voor- en achterkant)
525 Ma	gewerfelden (cambrische explosie)
252 Ma	<i>Perm-Trias</i> -massa-extinctie: 95% zee-leven, 70% landdieren, 30% insecten
200-66 Ma	dinosauriërs, kleine zoogdieren, vogels
66 Ma	extinctie van dinosauriërs, gevolgd door adaptieve radiatie van zoogdieren
200 Ka	homo sapiëns (anatomisch moderne mens)

bewijsstuk A: grote transitie in de evolutie

p.41

altruïstische individuen dragen bij aan een collectief dat een *super-organisme* vormt
het collectief functioneert in de *survival of the fittest* als een eenheid: een *unit of selection*
competitie tussen (onderling variërende) *super-organismen* is een vorm van *groep-selectie*

een bijen-kolonie is geen monarchie: niet de koningin is de baas, maar de eierstok
maar er zijn wel overeenkomsten tussen menselijke samenlevingen en *super-organismen*
beide hebben strategieën ontwikkeld om *free-rider*-gedrag uit te bannen / marginaliseren

arbeidsdeling leidt tot *ultra-socialiteit*, waarbij niet het individu, maar de groep centraal staat
gorilla's, chimpansees, orang-oetans en bonobo's zijn sociaal, maar niet *ultra-sociaal*
hun coöperatie is beperkt: het betreft slechts de korte termijn en het directe eigen-belang

bewijsstuk A: grote *transities* in de evolutie

p.42

homo sapiens is *ultra-sociaal*; niet door DNA-verwantschap, maar door *cognitieve vermogens*

- *gedeelde en collectieve intentionaliteit*, taal en rituelen hebben geleid tot moraliteit en religie
- een andere eigenschap van ultra-sociale soorten is *gedeelde zorg* voor nakomelingen

leden van *homo sapiens* (evenals eu-sociale soorten) hebben een gedeeld belang:

- ze delen nesten (bijv. grotten) die verdedigd moeten worden tegen indringers
- hun kroost moet gevoed en verzorgd worden over een relatief lange periode
- ze hebben te maken met externe dreigingen, zoals concurrenten / vijanden

bewijsstuk A: grote *transities* in de evolutie

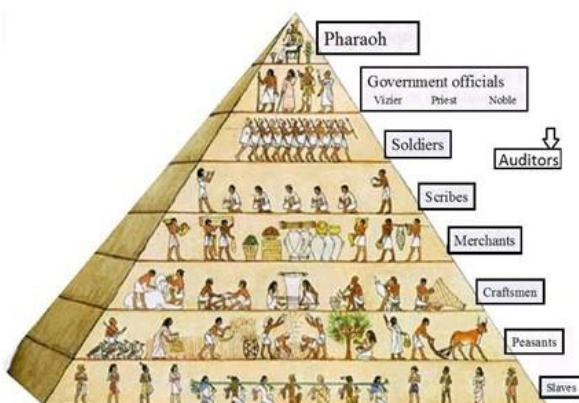
p.42

complexe samenwerking (taakverdeling) heeft de mens een competitief voordeel gegeven
de cognitieve capaciteiten van *homo sapiens* heeft *ultra-socialiteit* mogelijk gemaakt

landbouw, veeteelt en technologisch innovaties hebben geleid tot een sedentaire levensstijl

de verdediging van dit 'nest' werd belangrijker, leidend tot een verdere arbeidsdeling

in 10.000 jaar tijd hebben we andere soorten gedomesticeerd (of met uitsterving bedreigt)

groepen die *free-riders* marginaliseren,

en die *team-spelers* belonen, staan sterker

de onderlinge concurrentie tussen populaties

homo sapiens maakt *groep-selectie* een realiteit

zo ontstonden grote, complexe samenlevingen,

gebaseerd op coöperatie en taakverdeling

bewijsstuk B: *gedeelde intentionaliteit*

p.42

Michael Tomasello: “je zult niet snel twee chimpansees samen een boomstam zien dragen”
chimpansees gebruiken werktuigen, leren gebaren-taal, voorspellen gedrag van soortgenoten
hoe kunnen intelligente dieren, verwant aan de mens, zo slecht in staat zijn tot coöperatie?

hij deed experimenten waarin chimpansees en peuters getest werden op coöperativiteit

- bij het binnenhalen van de buit d.m.v. inzicht in fysieke eigenschappen presteerden ze gelijk
- bij taken die samenwerking en informatie delen vereisen presteerden chimpansees slecht
chimpansees bleken doof voor kennis overgedragen via *gedeelde intentionaliteit*
dit beperkt de mate van samenwerking tot overerfbare of sociaal ingesleten patronen

het delen van mentale representaties en toekennen van taken aan individuen creëert rollen
mensen kunnen afspreken dat als de één dit doet, en de ander dat, je de buit deelt
dit afspreken hoeft niet expliciet te gebeuren, maar kan evolueren door te doen (*conventie*)
voorwaarde is dat betrokkenen bij de uitvoering van de taak begrijpen wat de bedoeling is
bij *homo sapiens* leidde *gedeelde intentionaliteit* tot beter gecoördineerde samenwerking

gedeelde intentionaliteit (≠ collectieve intentionaliteit)

- 1^e-orde intentionaiteit = gerichtheid op een doel /object, voorwaarde voor *bewust* streven
- 2^e-orde intentionaiteit = een *theory of mind* hebben: intentionaiteit aan anderen toekennen
- 3^e-orde intentionaiteit = weten dat de ander ook een *theory of mind* heeft: “ik weet dat jij weet”

gedeelde intentionaliteit & coöperatie

p.43

zelf-bewustzijn (*selfhood*) ontstaat als dieren groepsgenoten als *actoren* gaan beschouwen:

- **elkaars gedrag gaan voorspellen en interpreteren (*theory of mind*)**
- **hun eigen gedrag een andere kant op kunnen sturen dan hun directe impulsen ingeven
zo maken 2^e en 3^e orde intentionaliteit *strategisch* alsook *coöperatief* handelen mogelijk**
- **peuters zijn al jong in staat tot coöperatie,
en daarbij niet alleen uit op fysieke beloning**
- **als *actor* binnen het sociale / publieke domein,
spelen we een *rol* (en spelen met die rol)**
- **taal en geheugen maken *verbeelding* mogelijk:
gebeurtenissen uit het verleden worden herinnerd,
en gebruikt in scenario's voor de toekomst
zo kunnen we onze rol als actor in dat scenario *plannen*, en ons daar naar *gedragen***
- **mensen kunnen situaties en scenario's *gezamenlijk evalueren* en van betekenis voorzien**

van gedeelde naar collectieve intentionaliteit

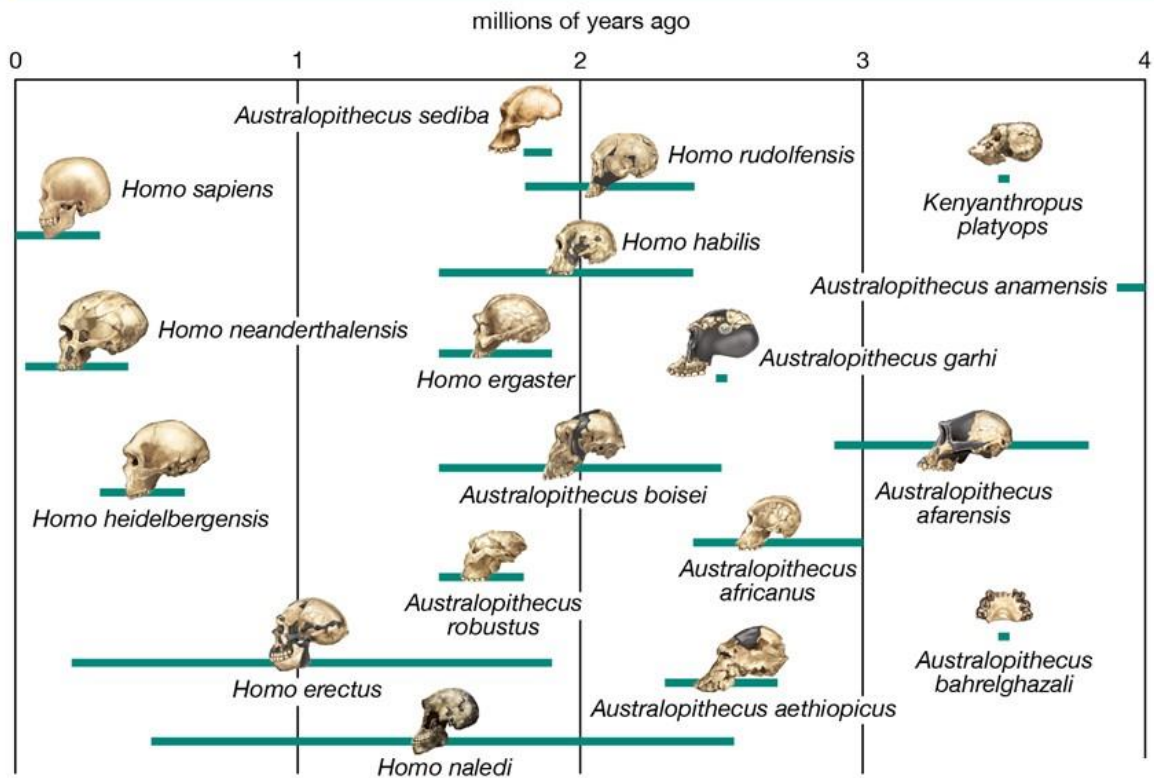
***gedeelde intentionaliteit* veronderstelt directe sociale interactie (bijv. tijdens de jacht)
wanneer er in groter verband, over langere tijd moet worden samengewerkt, volstaat dit niet
als de ander niet fysiek aanwezig is, is er geen directe communicatie / *gedeelde intentionaliteit*
i.p.v. *directe* interactie worden *representaties* van taken / functies dan belangrijker**

zo ontstaat *collectieve intentionaliteit*: het idee van een 'wij' dat iets doet

***group-mindedness* is de capaciteit om te voldoen aan sociale normen, en te delen in emoties
dit leidde tot de creatie van *sociale instituties*, waaronder wetten, sociale hiërarchie en religie
diegenen (die *genen*) die het lieten afweten werden gesanctioneerd met uitsluiting
aldus is moraliteit (*Gij zult...*) ontstaan en geëvolueerd door het proces van *groep-selectie***

**taal speelt een cruciale rol bij het mogelijk maken van representaties, en die te communiceren
menselijke cultuur bestaat uit *gedeelde én collectieve intentionaliteit*, gefaciliteerd door taal
gemeenschappen bestaan uit *gedeelde instituties* waarvoor leden bereid zijn offers te brengen**

bewijsstuk C: genen en culturen coëvolueren p.43

bewijsstuk C: genen en culturen coëvolueren p.43

de evolutie van *homo sapiens* is een opeenstapeling van *aangeleerde* gedragingen
deze worden doorgegeven van generatie op generatie, sneller dan door erfelijkheid
deze trans-generatiele overdraging van gedrag noemen we *cultuur*

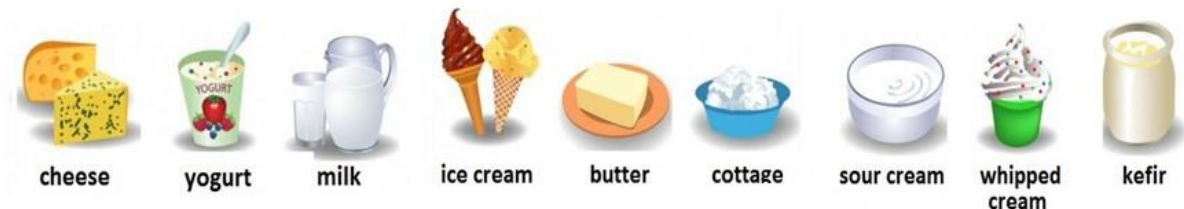
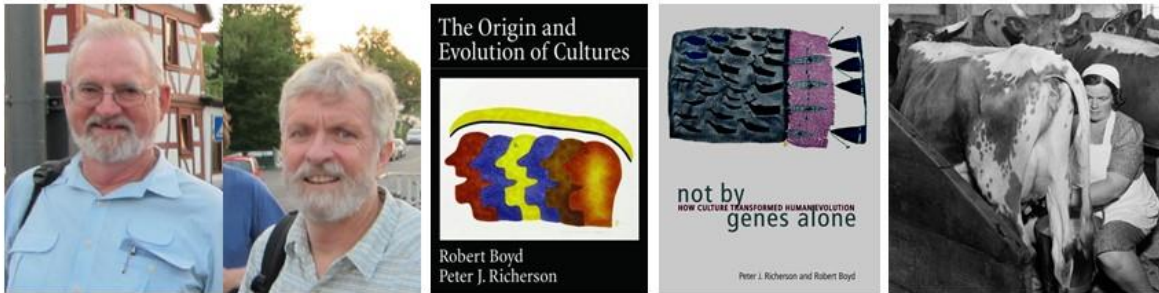
- de *last common ancestor* van *homo sapiens*, chimpansees en bonobo's leefde $\pm$ 6 mya
- rond de 2,4 mya evolueerden apen met grotere breinen (*homo habilis*)
deze produceerden gereedschappen: de *Oldowan tool kit*
- rond 1,8 mya werden geraffineerdere gereedschappen gemaakt: de *Acheulean tool kit*
deze gereedschappen waren vrijwel identiek onder populaties in Afrika, Europa en Azië
paleontologen denken dat deze kennis grotendeels genetisch was (zoals bever-dammen)
- rond 600.000 ya zien we soorten met een hersen-inhoud gelijkend aan de onze (1,5 ltr)
zij maakten vuur, en gebruikten speren om te jagen op grote dieren, wat coöperatie vereist
collectiviteit: mammoeten werden *gezamenlijk* gedood, geslacht, bereid en geconsumeerd
samenwerking d.m.v. *gedeelde intentionaliteit*, arbeidsdeling en verdeling van de opbrengst

bewijsstuk C: genen en culturen coëvolueren p.43

Richerson & Boyd stellen dat *nature* (genetica) & *nurture* (cultuur) niet gescheiden zijn dat volwassenen melkproducten verdragen is een gevolg van *genetisch-culturele coëvolutie* *lactose-tolerantie* (genetica / *nature*) is een gevolg van vee-houderij (cultuur / *nurture*)

bewijsstuk C: genen en culturen coëvolueren p.44

---

genetisch-culturele coëvolutie heeft geleid tot de *ultra-socialiteit* van stammen en steden samenlevingen die culturele innovaties konden aanwenden in de competitie werden dominant 'achterlijke' samenlevingen werden gedecimeerd, of opgenomen in de dominante cultuur

symbolische kenmerken die iemands groepsidentiteit bepalen werden belangrijker zo werden biologische obstakels geslecht: het ging vanaf toen om *tribale identiteit* met de opkomst van imperiums werden etnische obstakels geslecht met *burgerschap* tribalisme veranderde de omgeving waarin genetische evolutie plaats vindt

bewijsstuk C: genen en culturen coëvolueren p.44

“Zulke omgevingen bevorderden de evolutie van een palet aan nieuwe sociale instincten passend bij het tribale leven, inclusief een mentaliteit ingesteld op een leven gestructureerd door normen, en ontworpen om die te internaliseren. Nieuwe emoties zoals schaamte en schuld zorgen ervoor dat morele en culturele normen gevolgd worden, en groepsmentaliteit zorgt ervoor dat de sociale wereld opgedeeld wordt in symbolisch gemarkeerde groepen.”

(Richerson & Boyd, 2005)

dit proces van zelf-domesticatie zien we weerspiegeld in gedomesticeerde dieren: gehoorzame, trouwe dieren werden beloond, en geslecteerd om mee te fokken zowel voor mensen als hun huisdieren geldt dat ze minder agressief zijn, en meer spelen

de coëvolutie van tribale instincten en culturen heeft ons oorlogszuchtig én sociaal gemaakt de mens werd een cultuur-wezen, en z'n DNA coëvolueerde met culturele innovaties sommige innovaties betroffen de creatie van een morele gemeenschap met sociale cohesie agressie & parasitisme werden gecriminaliseerd, het verdedigen van de groep een ere-zaak

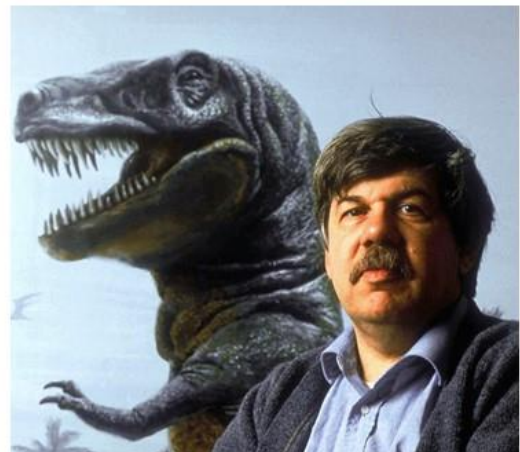
bewijsstuk D: evolutie kan (relatief) snel gaan p.44

---

mensen zijn groepsdieren, maar wanneer werd *homo sapiens* een *ultra-sociaal* wezen? de genetische voorwaarden waren aanwezig toen *homo sapiens* Afrika verliet (± 70.000 ya) het heeft de soort geholpen te overleven in verschillende klimaten en leefomstandigheden ook het verdwijnen van andere mensachtigen wordt verklaard door onze *ultra-socialiteit* is de mens gedurende het *holoceen* niet veranderd, maar alleen zijn gecultiveerde omgeving?

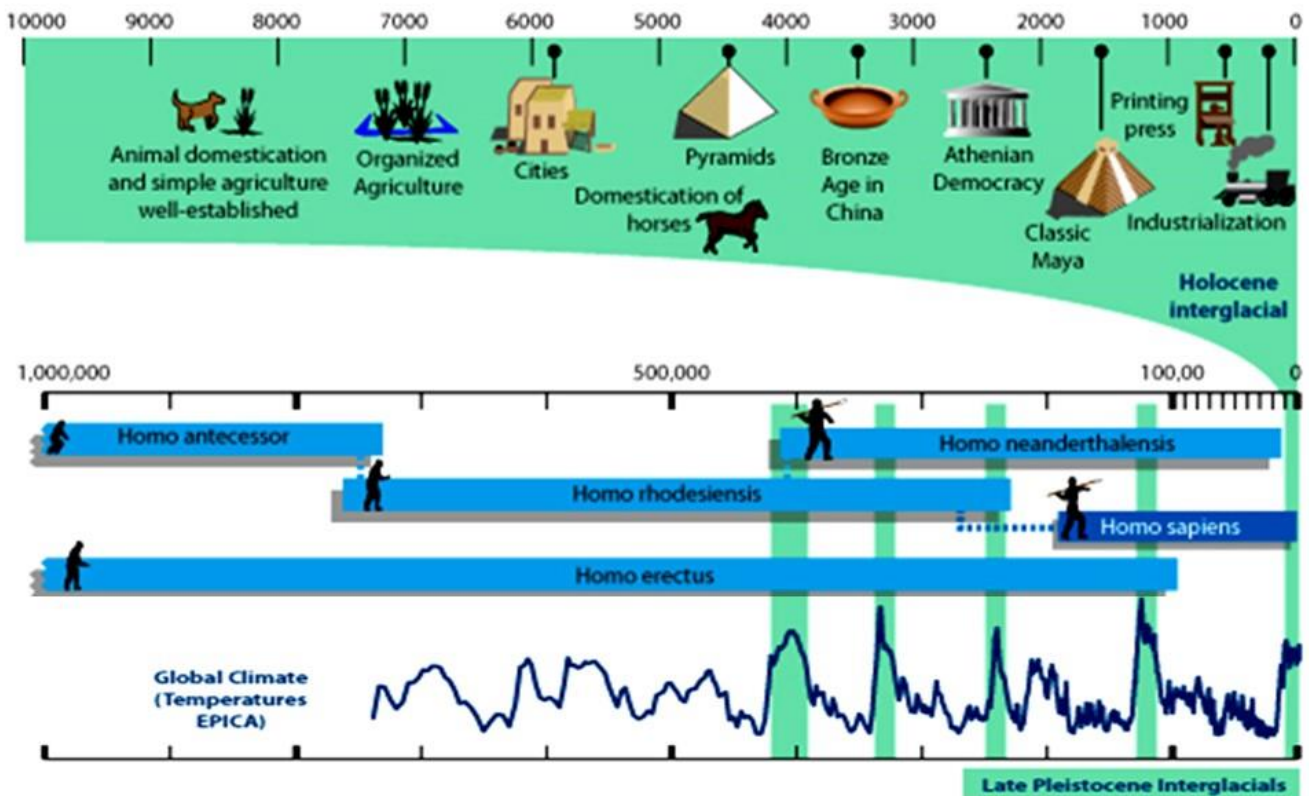
“Natuurlijke selectie is zo goed als irrelevant in menselijke evolutie, omdat culturele verandering veel sneller gaat. Er is nauwelijks biologische verandering geweest in de menselijke soort in de afgelopen 50.000 jaar. Alles wat we cultuur en beschaving noemen hebben we gebouwd met dezelfde lichamen en breinen.”

(Stephen Jay Gould)

bewijsstuk D: evolutie kan (relatief) snel gaan p.45

bewijsstuk D: evolutie kan (relatief) snel gaan p.45

fok-programma's met vossen tonen aan dat domesticatie al na enkele generaties optreedt

William Muir toonde aan dat *groep-selectie* beter werkt dan *individuele selectie*

kippen die veel eieren leggen zijn ook de aggressiefste, en verantwoordelijk voor veel sterfte
Muir kruiste niet de productiefste individuen, maar de productiefste hokken (met meer kippen)
na 6 generaties was de sterfte gereduceerd (67% → 8%), en de leg per kip gestegen (91 → 237)

bewijsstuk D: evolutie kan (relatief) snel gaan

tussen 140.000 en 70.000 ya fluctueerde het klimaat in Afrika (warm/koud, nat/droog)

dit had effect op de voedsel-voorziening van *homo sapiens*, leidend tot honger & sterfte

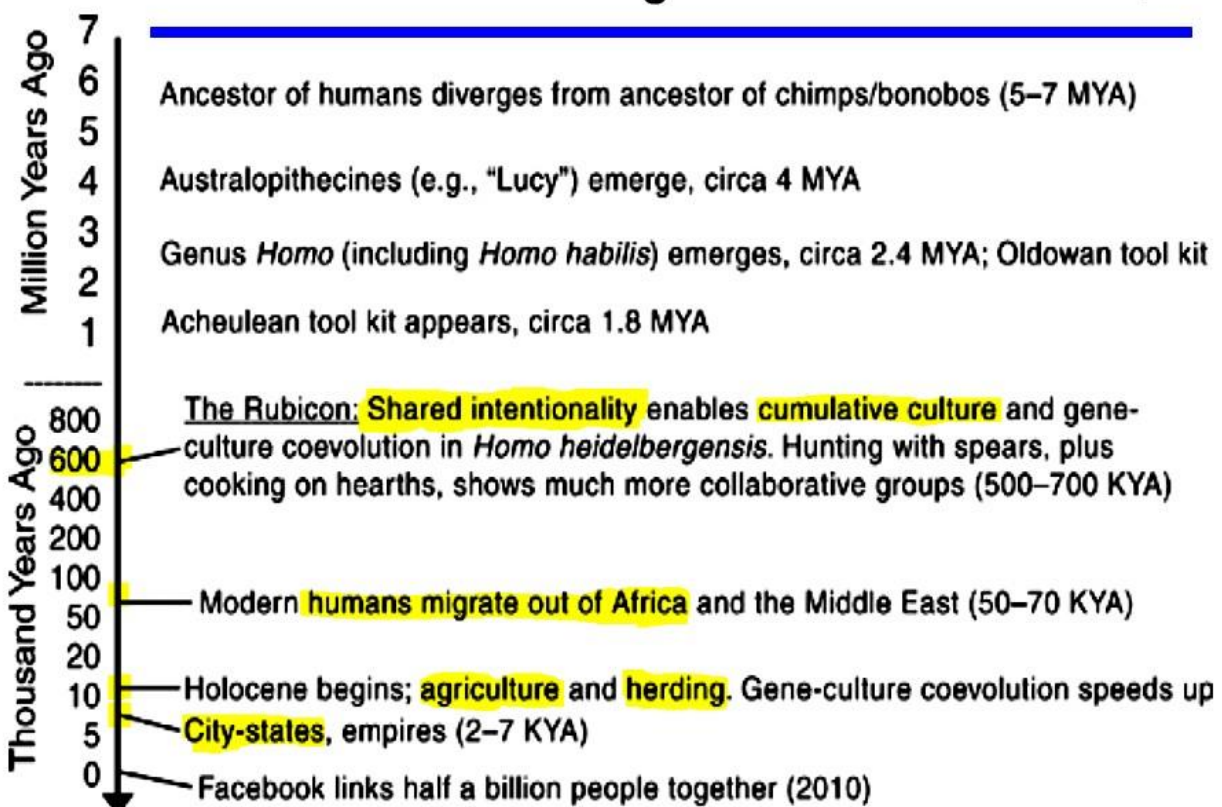
de uitbarsting van de Toba-vulkaan (Indonesië, 74.000 ya) beïnvloedde het mondiale klimaat

waarschijnlijk stamt de huidige wereld-bevolking af van

de evolutie van het geslacht *homo*

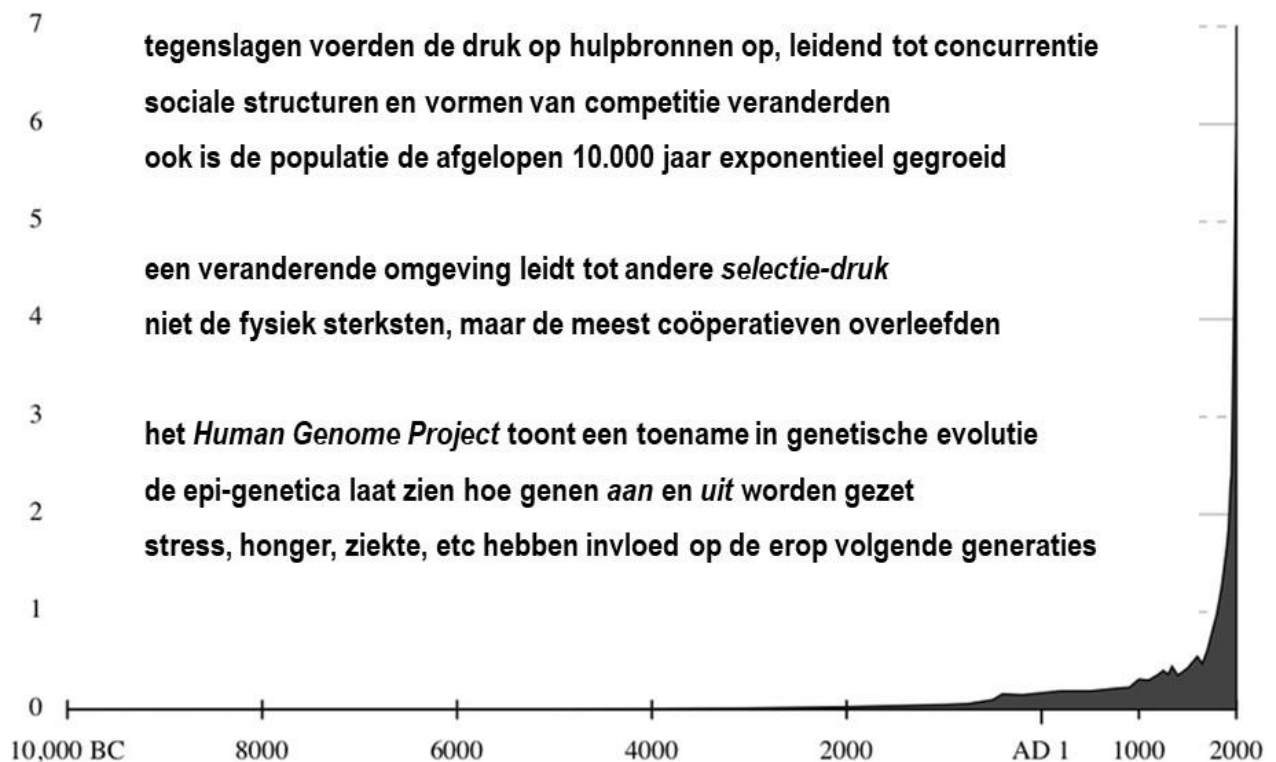
p.45

bewijsstuk D: evolutie kan (relatief) snel gaan

p.45

het gaat niet alleen maar om oorlog

p.45

groep-selectie suggereert dat coöperatieve teams sterker staan t.o.v. groepen opportunisten maar het gaat uiteindelijk om het omzetten van hulp-bronnen (voedsel) in nageslacht concurrentie betekent niet persé oorlog: efficiëntie is ook een vorm van concurrentie efficiëntie / coöperatie vereist *collectieve intentionaliteit*, zelf-beheersing, norm-besef, etc strijd is geen doel op zich, maar dient de voorspoed van de eigen groep samenwerking met de andere groep is dus ook een optie (in zoverre ons instinct dat toelaat)

---

natuurlijke selectie werkt op meerdere niveau's simultaan: genetisch, individueel en populatie vanuit moreel perspectief verklaart *groep-selectie* waarom mensen *groupish* zijn:

a] *evolutionaire transities* zorgen voor de evolutie van *super-organismen*

door het tackelen van het *free-rider* probleem kunnen grotere verbanden stabiel blijven
nieuwe vormen van coöperatie, wederkerigheid en taakverdeling kunnen zich bewijzen

b] *gedeelde / collectieve intentionaliteit* schept morele *matrices*

mentale representaties van wat er in de ander omgaat maakt gedrag voorspelbaar
zo ontstonden gedeelde opvattingen en morele overtuigingen over goed & kwaad

c] *genen & culturen coëvolueren*: sommige genen zijn binnen een bepaalde context adaptiever
onze tribale instincten zijn genetisch, maar gevormd binnen culturen (groepsidentiteit)

d] evolutie kan snel gaan: vanaf 50.000 jaar geleden is de evolutie van de mens geaccelereerd
vooral toen de mens zijn nomadische bestaan inruilde voor een sedentaire levensstijl
mensen hebben een duale aard: we zijn zelf-zuchtig, maar soms collectivistisch als bijen

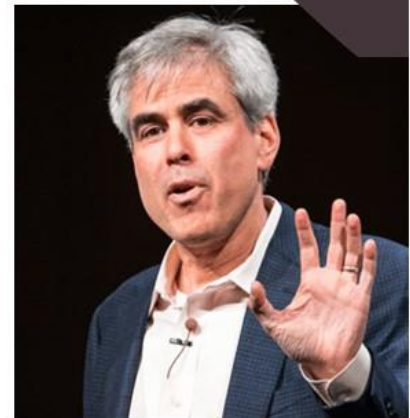
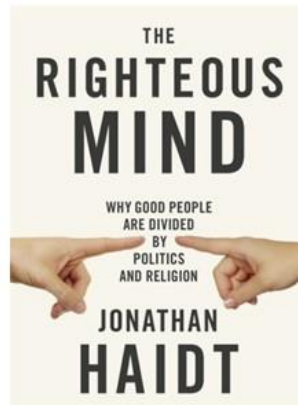
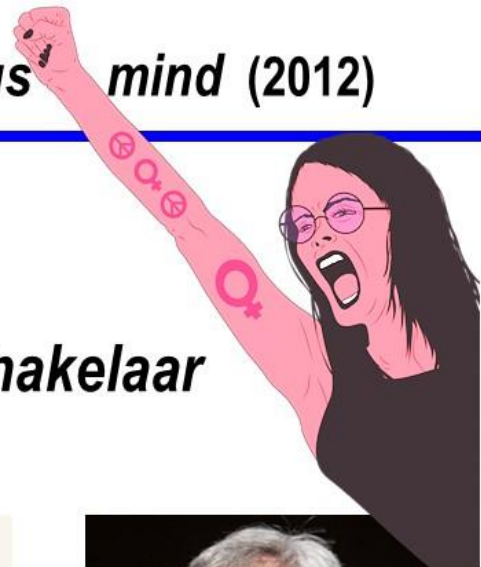

Jonathan Haidt: *The righteous mind* (2012)

DEEL III hoofdstuk 10

de bijenkorf-schakelaar

de bijenkorf-schakelaar

---

samenvatting p.47

militairen ervaren vaak deel uit te maken van een groter geheel, iets individu-overstijgends
militaire training werkt verheffend; verschaft een gevoel van geborgenheid en zingeving
het 'ik' gaat op in het 'wij', en het collectief rechtvaardigt individuele zelf-opoffering
het collectief is niet *volk* of *vaderland*, maar de collectieve inspanning van de groep

de bijenkorf-schakelaar

samenvatting p.47

een militair peleton opereert alleen succesvol als die functioneert als een eenheid
hiervoor worden militairen getraind d.m.v. fysieke collectieve rituelen (bijv. marcheren)
William McNeill (historicus & veteraan) introduceerde hiervoor de term *muscular bonding*

de bijenkorf-schakelaar

samenvatting p.47

militaire training werkt verheffend: het verschaft een gevoel van geborgenheid en zingeving
collectieve rituelen schakelen het ego uit en creëren een *super-organisme*
de Griekse *fanax* (vanf 8^e eeuw v.Chr.) is een voorbeeld van zo'n *super-organisme*

de bijenkorf-hypothese

samenvatting p.47

homo sapiens is volgens Haidt 90% chimpansee, en handelt vanuit Glauconiaanse motieven we zijn morele wezens zolang we ons gemonitord en beoordeeld weten, en sancties vrezen maar de mens is ook voor 10% bij, aldus Haidt: we kunnen ons 'zelf' tijdelijk opschorten dan zijn we niet bezig met eigen-belang, maar met de groep: één voor allen, allen voor één het verschil: concurreren met andere individuen binnen de groep, of met andere groepen? Haidt's stelling: onder bepaalde omstandigheden zijn we niet ego-centrisch, maar *groupish*

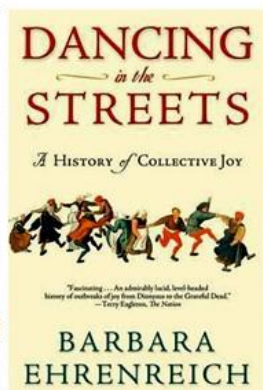

de *hive-switch* is een *psychologische functie* die collectieve coöperatie mogelijk maakt de evolutie ervan kan alleen verklaard worden door *natuurlijke selectie* tussen groepen hoe beter individuen in een groep samenwerken, hoe meer ze opereren als één, hoe sterker de *hive-switch* onderdrukt het ego, bevordert sociale cohesie, resulterend in een collectiviteit maar bestaat er wel zoiets als een *hive-switch* / *bijenkorf-schakelaar*?

collectieve emoties

samenvatting p.47

tijdens de ontdekkingsreizen en kolonisering maakten Europeanen kennis met andere culturen in deze 'primitieve' culturen werd gezamenlijk gedanst rond een vuur, op het ritme van drums met walging zag de Europeaan hoe de 'wilden' het dierlijke / sensuele in de mens werd vierden volgens Ehrenreich is hierbij sprake van het oproepen van collectieve ervaringen groep-ceremonies (musiceren / dansen) zijn een vorm van bio-technologie die groepen creëert het bevordert gevoelens van liefde, vertrouwen en gelijkheid; belangrijk voor sociale cohesie

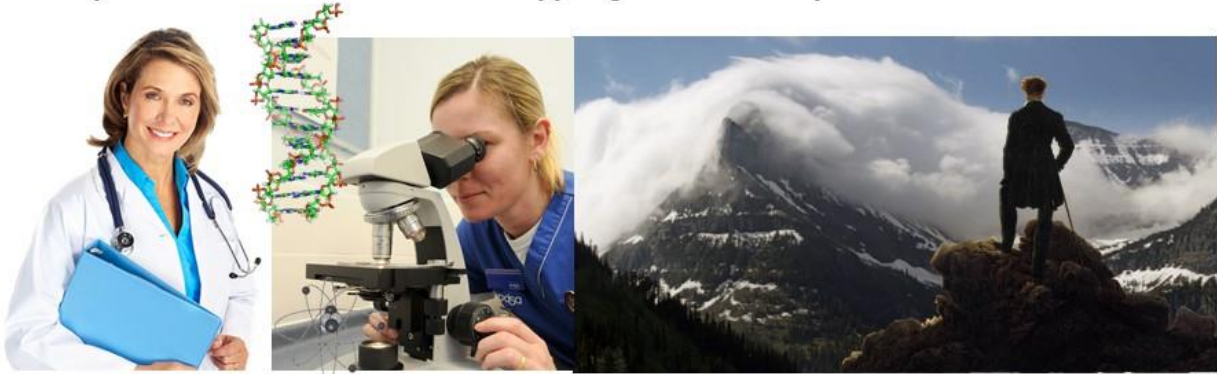

collectieve emoties

samenvatting p.47

christendom, Verlichting & Romantiek hebben het pad geëffend voor 'W.E.I.R.D. culture'
hierin staat het individu centraal, i.p.v. de relaties tussen mensen in hun sociale context
evenzo staan individuele feiten centraal, ontdaan van hun sociaal-historische context

- het kennis-ideaal van de Verlichting veronderstelt een *objectief* gegeven werkelijkheid
het positivisme / de natuur-wetenschappen gaan uit van empirisch verifieerbare *feiten*

- in de Romantiek werd een beroep gedaan op het *subjectieve*, persoonlijke en emotionele
de psychologie (als reactie op het objectivisme) gaat uit van perspectivisme / *interpretatie*

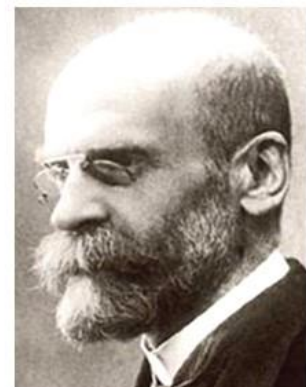
collectieve emoties

samenvatting p.48

maar tussen het subjectieve en objectieve ligt het inter-subjectieve
de eerste socioloog die hier oog voor had was Emile Durkheim
menselijke inter-actie creëert *social facts*

deze zijn noch subjectief, noch objectief, inter-subjectief
homo sapiens is homo duplex

- sociale instincten reguleren het samenleven tussen individuen
- sociale instincten faciliteren samenleven op *ultra-sociaal* niveau

mensen kunnen hun *ego* opzij zetten, en als collectief handelen
dit gebeurt in een proces dat Durkheim *collectieve gisting* noemt
zodra mensen samenkomen met een bepaald doel, ontstaat een verheerlijking van dat doel
op persoonlijk niveau worden ervaringen intenser / betekenisvoller, wat kan leiden tot extase
het profane maakt dan plaats voor het heilige (dat wat ongreepbaar is, maar betekenis geeft)
mensen in deze staat zijn niet bezorgd om hun reputatie, maar om het lot van het collectief
cultuur & religie zijn niet te begrijpen zonder deze (inter)menselijke eigenschap

de schakelaar omzetten: a) ontzag voor de natuur

Ralph Waldo Emerson (1803-1882) legde de basis voor het Amerikaanse *transcendentalisme* net als de Romantiek verwierp deze stroming het Verlichtings-rationalisme & objectivisme de zuivere ervaring, o.a. van de natuur, stond centraal voor transcendentalisten als Thoreau

“Staan op de kale grond, mijn hoofd fris in de dartele lucht en hoog in de oneindige ruimte, verdwijnt elk bekrompen egoïsme. Ik word een oogbol die alles opneemt. Ik ben niets. Ik zie alles. Door mij vloeit de kracht van het universele zijn. Ik ben deel van God.” (Emerson, 1836)

“er is meer in de mens dan de adem van zijn lichaam alleen...” (Charles Darwin, 1887)

ontzag kent twee aspecten:

- de ervaring van grootsheid: iets overweldigt ons en doet ons realiseren hoe nietig we zijn
- de behoefte aan accommodatie: het besef van grootsheid bewerkstelligt zelf-transformatie dergelijke ervaringen zijn een vorm van zelf-transcendentie (zelf-ontstijging) ze kunnen helpen ons leven op een ander spoor te zetten

de schakelaar omzetten: b) durkheimogene stoffen

- Azteken gebruikten een paddestoel genaamd *teonanacatl* (God's vlees; oftewel *psilocybine*)
- indianen ten noorden van de Azteken (noord-Mexico) gebruikten *peyote* (*mescaline*)
- Inca's (Equador, Peru, Bolivia, noord-Argentinië) gebruikten *ayahuasca* (*dimethyltriptamine*)

de schakelaar omzetten: b) durkheimogene stoffen

---

de stoffen in deze planten en schimmels (net als die in LSD, cocaïne, cafeïne) zijn *alkaloïden* diverse culturen gebruik(t)en dergelijke middelen bij overgangsrituelen door het (oude) ego uit te schakelen wordt een nieuwe sociale rol geïmplementeerd westerlingen beschrijven hun ervaringen als 'religieus' en 'transformerend' (piek-ervaring)

Maslov beschreef 25 kenmerken ervan in *Religions, Values, and Peak Experiences* (1964) uit een experiment onder studenten bleek dat *psilocybine* de volgende effecten had:

- het verlies van het ego, en een gevoel van eenheid met anderen en de kosmos
- het ontstijgen van tijd en ruimte
- gevoel van gelukzaligheid, rust, en heiligheid
- intuïtieve kennis en een diep inzicht in overstijgende waarheid
- paradoxicaliteit
- moeilijkheid om de ervaring onder woorden te brengen
- een gevoel van vergankelijkheid, waarbij alles weer normaal werd na een paar uur
- aanhoudende en positieve veranderingen in levenshouding en gedrag

de schakelaar omzetten: c) *dance parties*

---

p.49

jongeren-cultuur schokt oudere generaties evenzeer als 'de wilden' de Europeanen daarvoor

- in de jaren '60 gekenmerkt door festivals als *Woodstock*, hippies, lang haar, hasj & LSD
- in de jaren '80 / '90 ontstonden elektronische genres: trance, (acid) house, rave, drum&bass

dansfeesten met muziek, licht-shows en recreatieve drugs, creëren een hypnotische sfeer

XTC / MDMA wordt gebruikt op dance parties, maar wordt ook toegepast in de psycho-therapie Tony Hsieh (CEO die zijn web-shop aan *Microsoft* verkocht) schrijft in zijn autobiografie:

"... dit was de grootste menigte dansende mensen die ik ooit zag. [...] Ik voelde mij verbonden met alle aanwezigen en met de kosmos. Er heerste een gevoel van niet-oordelen, geen zelf-bewustzijn [...] De hele ruimte voelde als een massieve, geünificeerde stam van duizenden mensen, en de DJ was het stam-hoofd. De beat was de hartslag die de menigte synchroniseerde. Alsof elk individueel bewustzijn plaats had gemaakt voor één groepsbewustzijn."

dezelfde effecten zien we bij religieuze & politieke bijeenkomsten, musiceren, mediteren, etc onder omstandigheden veranderen mensen van competitieve individuen in *team-spelers*

de biologie van de *korf-schakelaar* (*hive-switch*) p.50

de *korf-schakelaar* is een *groep-level adaptatie* voor groepsbinding die het gedrag stuurt dat impliceert dat het moet bestaan uit *neuronen*, *neuro-transmitters* en *hormonen* een *functioneel systeem*, samengesteld uit evolutionair oudere *neurale circuits* & *bio-chemie* studies in de genetica en de neurologie wijzen richting 2 belangrijke ingrediënten:

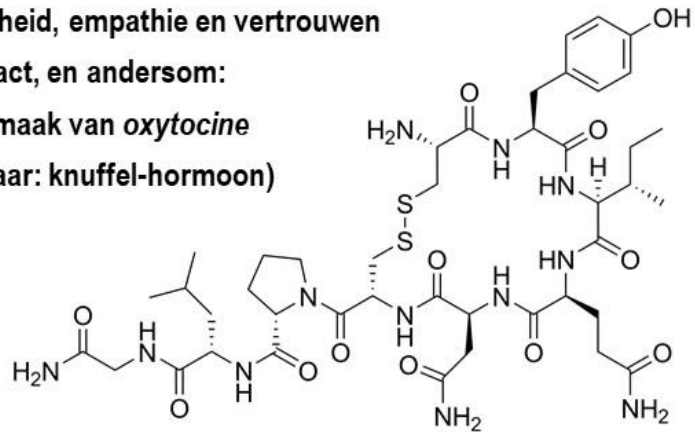
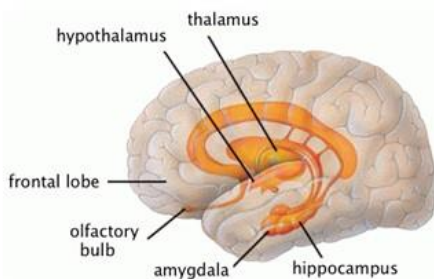
1] *oxytocine*, een hormoon en neuro-transmitter geproduceerd in de *hypothalamus*

- zorgt in moeder-zoogdieren voor baarmoeder-contracties, lactatie en zorg
- zorgt bij mannetjes voor verbondenheid, empathie en vertrouwen

oxytocine bevordert lichamelijk contact, en andersom:

lichamelijk contact bevordert de aanmaak van *oxytocine*

(vandaar: knuffel-hormoon)

de biologie van de *korf-schakelaar* (*hive-switch*) p.50

2] de werking van *spiegel-neuronen* (ontdekt in de jaren '80)

hersens-activiteit is het 'vuren' van neuronen; bijv. als we iets willen pakken

spiegel-neuronen vuren in dezelfde gebieden als we een ander iets zien pakken

perceptie & actie zijn niet zo gescheiden in het brein als gedacht werd

we spiegelen acties van anderen in dezelfde gebieden als zouden we zelf handelen

de biologie van de *korf-schakelaar (hive-switch)* p.50

---

handelingen worden gezien in een context, en worden geassocieerd met intenties

- iets dat opgepakt wordt van een schone tafel triggert *neuronen* die aanzetten tot eten
  - iets dat opgepakt wordt van een gebuikte tafel triggert *neuronen* die aanzetten afruimen
- m.a.w: *spiegel-neuronen* spiegelen de (veronderstelde) intenties van anderen

bij apen dient dit systeem om te leren van anderen / het gedrag van anderen te voorspellen
bij mensen is dit systeem gekoppeld aan emoties (via limbische gebieden: insula, amygdala)
mensen kunnen zich meer in het gevoel van anderen inleven, en zo ook gevoelens oproepen
mensen (glim)lachen, of stellen zich aan, etc. wetende dat anderen dit interpreteren

spiegel-neuronen maken mensen empathisch, maar ook in staat anderen manipuleren
de theorie van *spiegel-neuronen* ondersteunt Durkheim's idee van collectieve sentimenten
Tania Singer toonde aan dat we empathisch zijn t.o.v. degenen met wie we sympathiseren
zij die niet handelen volgens de (onze) morele *matrix* hoeven niet te rekenen op sympathie

korven in actie: de corporatie

---

p.51

we leven in een wereld gedomineerd door *corporaties* (Latijn: *lichaam*)
een *corporatie* is een *super-organisme*, bestaande uit 'organen'

Stewart Kyd (1759-1811):

*“een collectief van vele individuen verenigd
in één lichaam, als specifieke institutie,
en behept middels de wet, met de capaciteit
om te handelen als een persoon”*

Treatise on the Law of Corporations (1794)

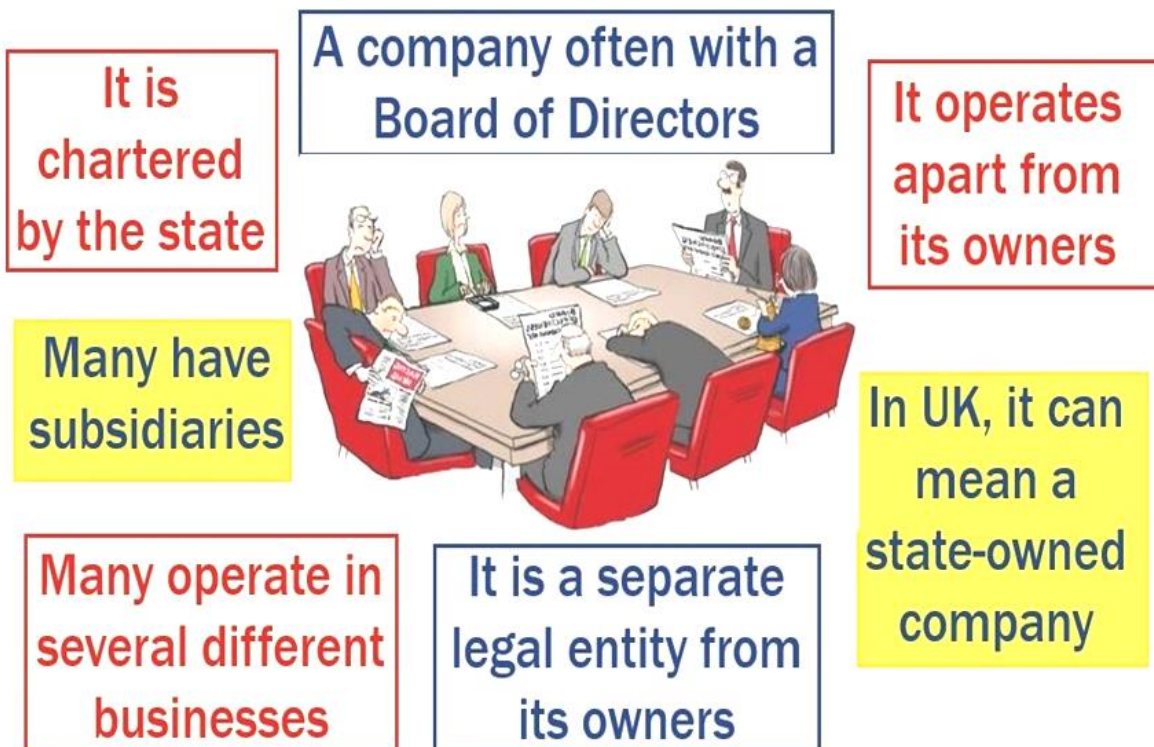
the Corporation

deze juridische fictie (het erkennen van een collectief als één persoon) bleek een succes:
zorgde voor verregerende arbeidsdeling, ontmoedigde *free-riding*, ging uitdagingen aan
corporaties brachten Europa economische voorspoed tijdens de industriële revolutie
gedurende de 20e eeuw werden kleinere bedrijven opgeslokt door grote *corporaties*
nu zijn *corporaties* zo machtig dat zelfs nationale overheden niet langer soeverein blijken

what is a corporation?

samenvatting p.51

korven in actie: leiderschap

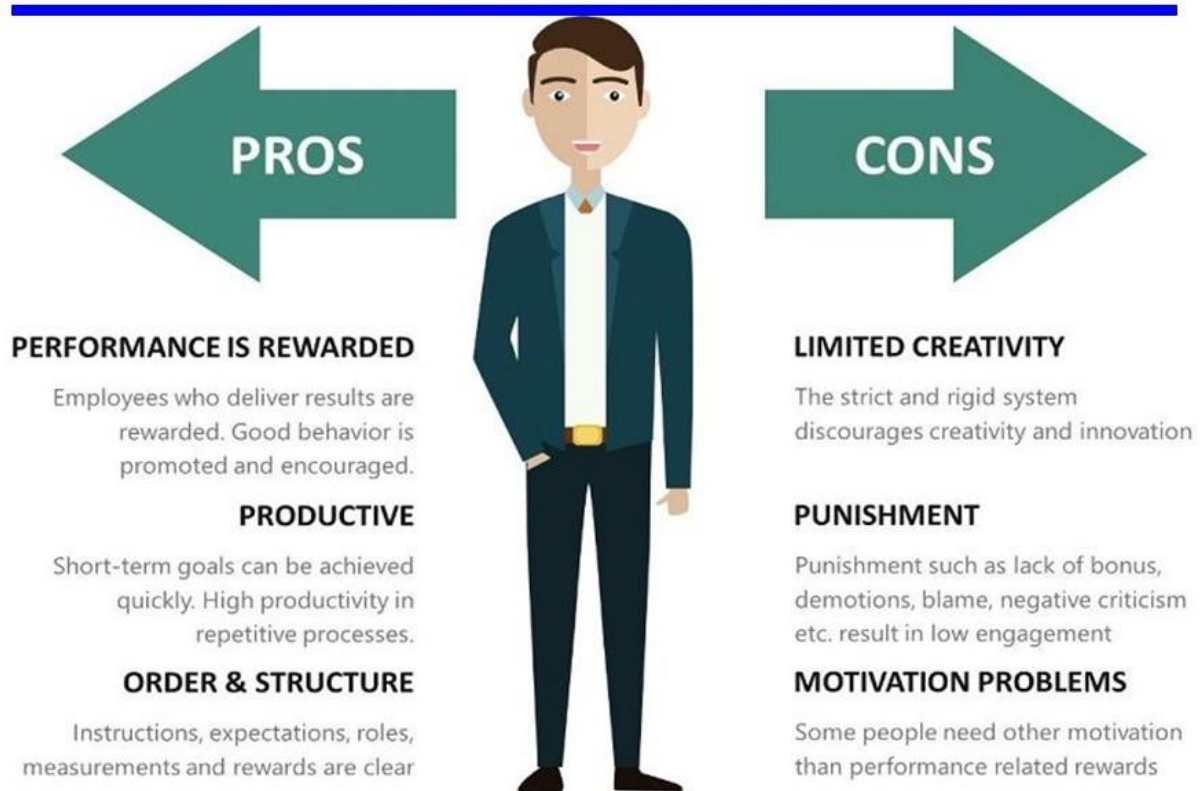
samenvatting p.51

corporaties kunnen op verschillende manieren worden geleid / gemanaged:

- *transactional leadership* beschouwt de mens als *homo economicus*
de werknemer verkoopt zijn arbeid aan de werkgever, die eisen stelt aan product & arbeid
de werkgever gebruikt *monitoring* en *incentives* om efficiëntie vergroten
als *homo economicus* denkt de werknemer aan zijn positie / salaris, en is dus Glauconiaan
transactioneel leiderschap doet beroep op *individuele verantwoordelijkheid / eigen-belang*
- *transformational leadership* beschouwt de mens als groepsdier
visie, coöperatie, vertrouwen, *team-spirit*, loyaliteit, trots en *corporate identity* staan centraal
werknemers zijn doorgaans productiever, loyaler en hebben meer plezier in hun werk
in dergelijke organisaties is leiderschap minder hiërarchisch en minder prominent aanwezig
transformationeel leiderschap doet een beroep op *team-spirit / collective commitment*

Transactional Leadership

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

4 I's of Transformational Leadership

Idealized Influence

Leader serves as an ideal role model for followers and is admired for this

Inspirational Motivation

Transformational leaders have the ability to inspire and motivate followers

Individualized Consideration

Transformational leaders demonstrate genuine concern for the needs and feelings of followers which brings out the best efforts from each individual

Intellectual Stimulation

Transformational leaders challenges followers to be innovative and creative

korven in actie: volgerschap

samenvatting p.51

Hogan, Kaiser en Vugt stellen dat leiderschap niet los gezien kan worden van volgerschap een effectief leider is een leider die vertrouwd, gewaardeerd, en daarom gevolgd wordt i.p.v. 'wat maakt een goed leider?' is de vraag: 'wat maakt dat mensen volgen?'

mensen zijn geëvolueerd om te leven in groepen van maximaal 150 leden (*Dunbar's number*) zulke groepen schuwen dominante *alfa*-dieren, en behoeven weinig institutionele hiërarchie maar mensen neigen zich te scharen achter een leider als de groep bedreigd wordt bij een ramp organiseren mensen zich als groep, waarin leiders en volgers hun rol hebben mensen hebben geen probleem om een leider te volgen als de groep iets moet klaren

een leider moet dus een morele *matrix* ontwerpen gebaseerd op de volgende instincten:

- de *autoriteit / onderwerping fundering*, om het gezag te legitimeren
- de *vrijheid / onderdrukking fundering*, om draagvlak te creëren
- de *loyaliteit / verraad fundering*, om sociale cohesie te bevorderen

korven in actie

samenvatting p.51

zo kunnen organisaties individualisme bestrijden en coöperatie bevorderen:

- benadruk overeenkomsten, niet de verschillen tussen leden van de groep
laat mensen deel voelen van een groter geheel, waarin leden van elkaar afhankelijk zijn
vestig de aandacht niet op afkomst, huidskleur, sexe, maar op gedeelde waarden

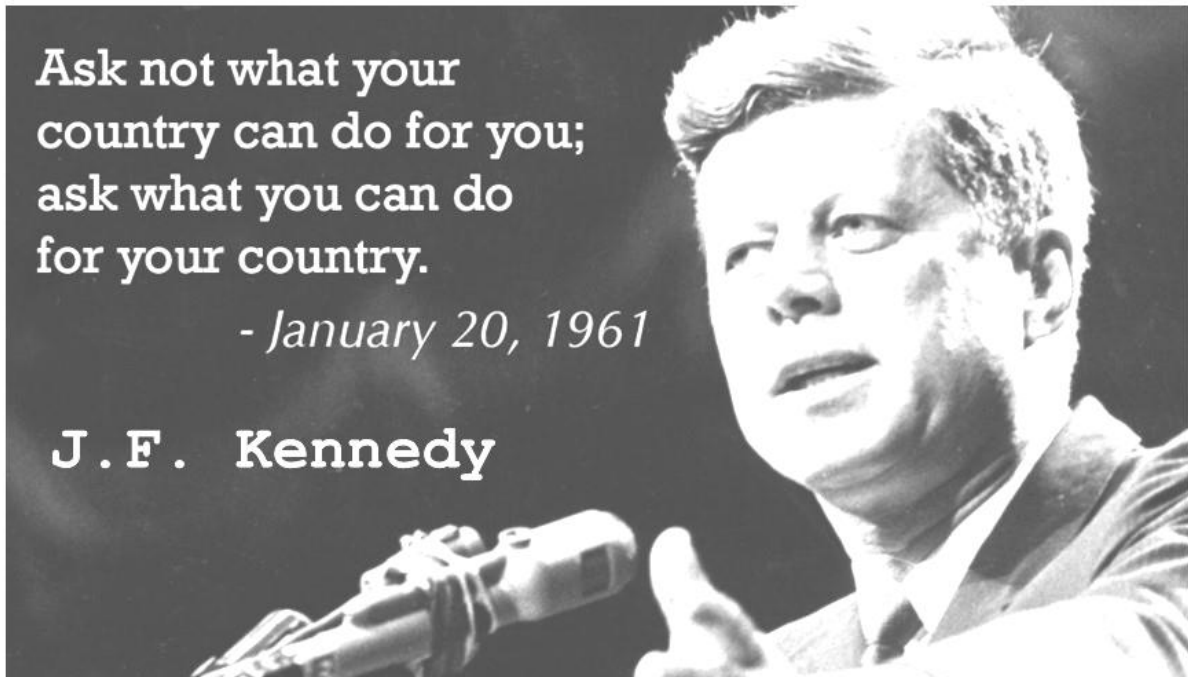

- *synchroniteit & gedeelde intentionaliteit* zorgen voor onderling vertrouwen en loyaliteit
  - Aziatische bedrijven beginnen de dag met gezamenlijke gymnastiek of andere rituelen
  - sport-teams en leger-eenheden bereiden zich voor door *chanting* en choreografie
- zorg voor competitie tussen *teams*, niet tussen individuen
competitie tussen groepen zorgt voor loyaliteit en coöperatie binnen groepen
het stimuleren van competitiviteit tussen individuen ondermijnt vertrouwen en coöperatie

politieke bijen-korven

samenvatting p.52

politieke bewegingen / leiders spelen in op een verlangen deel uit te maken van iets groters

politieke bijen-korven

samenvatting p.52

“Onze beweging verwerpt het beeld van de mens als individu, op zichzelf aangewezen, ego-centrisch, onderworpen aan de wetten van de natuur, die hem instinctief aanmoedigen tot een leven van kortstondig geluk; wij bezien niet alleen het individu, maar ook de natie; individuen en generaties verbonden door een morele wet, met gemeenschappelijke tradities en een opdracht die, terwijl het instincten gericht op een leven beperkt tot genot onderdrukt, gericht is op een voller leven, gebaseerd op plichtsbesef, een leven vrij van de beperkingen van ruimte en tijd, waarin het individu, door zelf-opoffering en het afwijzen van eigen-belang, het spirituele bestaan kan bereiken waarin de menselijke waardigheid besloten ligt.”

(Benito Mussolini, 1932)

politieke bijen-korven

samenvatting p.52

fascisme / nationaal-socialisme / communisme / socialisme zijn collectivistische ideologieën de natie / het volk / de partij zijn een *super-organisme* waaraan het individu ondergeschikt is

- in Duitsland kwam dit tot uiting tijdens de *Reichsparteitag / Nuremberg rallies* (1923-1938)
- in communistische landen zien we soortgelijke manifestaties van collectivisme

politieke bijen-korven

samenvatting p.52

Barbara Ehrenreich (*Dancing in the streets*, 2007) onderscheid 2 vormen van collectivisme:

- 1] *sociale binding*: feesten & festivals zijn manieren om sociale rol-verdelingen om te keren (verkleed-partijen, informele omgang, ecstatisch dansen, cabaret & comedie, sex, drank) ecstatisch dansen is 'bio-technologie' om te verbinden en hiërarchieën te nivelleren als het feesten voorbij is treedt de sociale orde weer in, maar gelouterd door de festiviteiten

politieke bijen-korven

samenvatting p.52

- 2] *volksmennerij*: politieke *rallies* zijn spektakels, bedoeld om het publiek te manipuleren ze moeten het publiek binden aan de boodschap / leider / partij, dus aan een hiërarchie de choreografie (klappen, juichen, vlaggen, salueren) is voorgekookt / geprotocolleerd er is geen plaats voor humor / spot met de leider, die gepresenteerd wordt als heilig

politieke bijen-korven

samenvatting p.53

groep-selectie is het onderdrukken van egocentrisme om de groep adaptiever te maken daaruit volgt dat vertrouwen, loyaliteit, zelf-opoffering, etc zich beperkt tot de *eigen groep* Haidt stelt de vraag in hoeverre dit *parochialisme* gevaarlijk, dan wel realistisch is

stel je twee samenlevingen voor: één bestaande uit collectieven, de ander uit individuen

- in de eerste nemen mensen deel aan overlappende collectieven: werk, sport, kerk, etc mensen participeren in *muscular bonding*, *team-building* en zelf-transcendentie
- in de tweede leven mensen als autonome individuen, en respecteren die van anderen groepen ontstaan uit tijdelijke coöperaties die de belangen dienen van hun deelnemers bedrijven worden geleid door *transactionele managers* die taken en belangen coördineren nastreven van eigen-belang leidt tot een efficiëntie bijdrage aan het algemeen belang

welke scoort hoger qua *economisch & sociaal kapitaal*, geestelijke gezondheid en welzijn?

politieke bijen-korven

samenvatting p.53

- een samenleving als één collectief, geleid door een autocraat met een leger, is desastreus
- een samenleving van autonome individuen, zonder sociale cohesie, is evenmin een utopie (zo'n samenleving is vatbaarder voor hoop- en zingevende verhalen van volksmenners)

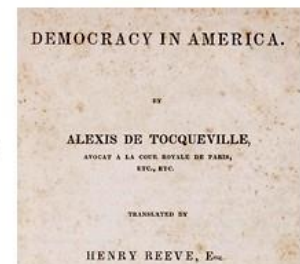
“sociaal kapitaal maakt ons slimmer, gezonder, veiliger, rijker en democratischer”
(Robert Putnam)

de *Founding Fathers* zagen een samenleving van collectieven als tegengif tegen tirannie

Alexis de Tocqueville (1805-1859): over democratie

“een massa van gelijke mensen die rusteloos onbeduidende genoegens najagen; die op zichzelf zijn terugplooid. Boven deze geïndividualiseerde massa troont een bevoogdend machtsapparaat, dat alles regelt, maar dat de mensen in een staat van onmondigheid houdt. Het garandeert burgers een veilig bestaan, maar maakt zelf uit wat goed is voor hen. Zo zullen mensen steeds minder gebruik maken van hun eigen oordeelskracht; de individuele wilskracht zal zich op een steeds beperkter terrein laten terugdringen. De overheid zal de samenleving in een net spannen van ingewikkelde verordeningen waardoor zelfs de meest wilskrachtige geesten zullen worden gelijkgeschakeld. Men zal zoveel belemmeringen opleggen, dat uiteindelijk elk initiatief uitdooft. Zonder tiranniek te moeten optreden, worden mensen monddood en willoos gemaakt. De natie zal een kudde vlijtige schapen worden, met de overheid als zorgzame herder.”

1835-1840

samenvattend

samenvatting p.53

- antieke stromingen als het boeddhisme en stoïcisme stellen: 'geluk komt van binnenuit'
- collectivistische politieke theorieën stellen dat geluk komt vanuit een rechtvaardig systeem
- Haidt stelt: geluk komt van *tussen-in*: vanuit goede relaties tussen individu en omgeving

onze duale aard (*homo duplex*) toont dat we functioneren als individuen én als groepen

- binnen de groep is ons gedrag sociaal aangepast, maar voornamelijk ego-gecentreerd
we wegen diverse belangen en prioriteiten, waarbij eigen-belang en efficiëntie een rol spelen
- als groep is ons gedrag collectief: ons ego is ondergeschikt aan het geheel
op zulke momenten gaat het niet om het alledaagse, maar om het onverstijgende / heilige

samenvattend

samenvatting p.53

we zijn voorwaardelijke *hive creatures*: onder bepaalde voorwaarden ontstijgen we ons ego
maar dit betekent niet dat we onder zulke omstandigheden vredelievende wereld-burgers zijn:
onze medemenselijkheid is *parochiaal* van aard: liefde voor hen die bij ónze groep horen

